

УДК 341.6

Кочура Олена Олексіївна,
здобувач кафедри загальноправових дисциплін
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ПІДСТАВИ ТА СУБ'ЄКТИ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Стаття присвячена висвітленню особливостей звернення до Європейського суду з прав людини. Проаналізовано підстави звернення до Європейського суду з прав людини та визначено його суб'єктів. Характеризується процес ратифікації Україною ряду міжнародних актів, які дають можливість громадянам країни звертатися до Європейського суду з прав людини. Здійснюється авторський аналіз положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, особливо розділ другий, який закріплює правовий статус цієї міжнародної правозахисної інституції. Окрема увага приділяється праву на індивідуальну заяву до Європейського суду з прав людини та визначення основних груп осіб, які наділені цим правом.

Ключові слова: права і свободи, Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Європейський суд з прав людини, суб'єкти звернення.

Постановка проблеми. Захист прав і свобод людини становить прерогативу не лише національних держав, але й також певних міжнародних інституцій. Україна, як і переважна більшість держав у своєму законодавстві, закріплює право на звернення кожного за захистом своїх прав і свобод до таких інституцій – як до відповідних міжнародних судових установ, так і до відповідних органів міжнародних організацій, членами або учасниками яких вона виступає. Так, відповідно до ч. ч. 1, 4 ст. 55 Конституції України, кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [2]. Ратифікація 17 липня 1997 року Верховною Радою України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції створила передумови для практичної реалізації вищезазначеного права шляхом звернення до міжнародної судової установи європейської регіональної системи захисту прав і свобод – Європейського суду з прав людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній юридичній літературі питанню правового статусу Європейського суду з прав людини приділяють значну увагу. Зокрема, В. Капустинський, досліджуючи вплив діяльності Європейського суду з прав людини на дотримання державами стандартів захисту прав людини, М. Буроменський, аналізуючи порядок звернення до цієї міжнародної правозахисної установи, О. Дашковська та Т. Заворотченко, розглядаючи міжнародно-правові гарантії прав і

свобод людини та громадянина в Україні, М. Мазур та С. Тагієв, досліджуючи проблемні питання тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Європейським судом з прав людини та інші.

Однак оскільки практика функціонування Європейського суду з прав людини та велика кількість звернень до нього свідчать про ефективність його діяльності та рішень, то необхідність дослідження особливостей звернення до цієї міжнародної правозахисної інституції не викликає сумніву. У зв'язку з цим метою нашого дослідження є визначення підстав та суб'єктів звернення до Європейського суду з прав людини.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є вивчення особливостей звернення до Європейського суду з прав людини та визначення його суб'єктів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як ми вже зазначали вище, громадяни України мають право звертатися за захистом своїх порушених прав і свобод до міжнародних судових установ та до правозахисних органів міжнародних організацій, зокрема, до Європейського суду з прав людини. Станом на 31 грудня 2013 року на розгляді в цій міжнародній правозахисній інституції перебувало загалом 102 750 справ проти держав-сторін Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. З них 13 700 справ проти України, що складає 13,3 % від загальної кількості справ. Таким чином, у порівнянні з іншими державами Україна перебуває на четвертому місці після Росії, Туреччини та Італії за кількістю справ, які перебувають на розгляді Європейського суду з прав людини [6].

Але мати можливість захистити себе у міжнародній судовій інстанції і вміти цю можливість ефективно використовувати – це різні речі. Адже сьогодні до Європейського суду з прав людини з величезної кількості заяв, що надходять від громадян України, досить велика частина визнається судом неприйнятними та вилучається із списку справ вже на першому етапі розгляду. Так, у 2013 році Європейським судом було розглянуто 151 справу проти України. За результатами розгляду справ Суд постановив 43 ухвали про припинення провадження у справах у зв'язку з неприйнятністю скарг або у зв'язку з тим, що після представлення Урядом відповідних позицій щодо скарг заявників останні перестали підтримувати свої заяви [3].

Такі статистичні дані є свідченням того, що далеко не кожний громадянин України знає в яких випадках можна і слід звертатися до Європейського суду з прав людини за захистом своїх прав та яким є порядок такого звернення. Саме тому питання щодо визначення підстав та суб'єктів звернення до Суду є актуальним не лише з теоретичної, а й з практичної точки зору. Адже, від його знання залежить, чи будуть захищені права конкретного заявника і чи не виявиться прагнення захистити свої права та свободи від протиправних дій держави марним.

Для того, щоб дослідити підстави та суб'єктів звернення до Європейського суду з прав людини, проаналізуємо положення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, розділ другий якої закріплює правовий статус цієї міжнародної правозахисної інституції та протоколів до неї.

Юрисдикція Європейського суду з прав людини, відповідно до ч. 1 ст. 32 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, поширюється на всі питання тлумачення і застосування Конвенції та протоколів до неї, подані йому на розгляд відповідно до ст.ст. 33, 34, 46 і 47. Таким чином, під юрисдикцію Європейського суду з прав людини підпадає юридична оцінка виконання державами своїх зобов'язань за Конвенцією і протоколами до неї у випадках, коли Суд розглядає заяви, визнані прийнятними у відповідності до Конвенції.

Враховуючи це, заява до Європейського суду з прав людини може бути подана лише у відношенні дії чи бездіяльності держави (в особі її органів і посадових осіб, які зобов'язані забезпечити дотримання норм Конвенції), а не по відношенню до будь-яких фізичних чи юридичних осіб, які, можливо, з точки зору заявника, не дотримувались положень Конвенції. Таким чином, відповідачем у Європейському суді з прав людини може бути лише держава-учасник Конвенції, яка звинувачується в порушенні норм самої Конвенції і (чи) тих протоколів до неї, в яких дана держава бере участь.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод передбачає дві категорії заяв, які можуть бути подані до Європейського суду з прав людини:

- міждержавні справи;
- індивідуальні заяви.

У першому випадку заява подається в порядку ст. 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а у другому Суд розглядає індивідуальні заяви на підставі ст. 34 Конвенції.

Відповідно до ст. 33 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, будь-яка Висока Договірна Сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке допущене, на її думку, іншою Високою Договірною Стороною. Таким чином, одним з суб'єктів звернення до Європейського суду з прав людини є держава-учасниця Конвенції. Це означає, що будь-яка держава-учасниця Конвенції може виступити ініціатором захисту прав людини в будь-якій іншій державі-учасниці Конвенції [1].

Конвенція не обмежує коло суб'єктів, на захист яких може бути подана така заява, тобто це може бути будь-який суб'єкт. Конвенція також не містить виключень з кола держав-учасниць, у відношенні яких може бути подана така заява. Тому мова може йти про порушення будь-якого права чи свободи, передбачених Конвенцією чи протоколами до неї в будь-якій державі-учасниці Конвенції. Крім того, Конвенція не забороняє звертатися до Суду різними державам одночасно чи з ідентичними заявами про порушення її положень.

Також відповідно до ст. 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод Суд може приймати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного однією з Високих Договірних Сторін порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї. Високі Договірні Сторони зобов'язуються не перешкоджати жодним чином ефективному здійсненню цього права.

Таким чином, у контексті ст. 34 Конвенції поняття «індивідуальна заява» визначається як право будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного порушення прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї, та котрі перебували під юрисдикцією даної сторони в момент вірогідного порушення, на звернення до Європейського суду з прав людини за умов дотримання умов прийнятності, передбачених Конвенцією.

Правом на індивідуальну заяву до Європейського суду з прав людини наділені наступні категорії осіб:

- 1) будь-яка особа незалежно від громадянства, місця проживання, громадянського стану, або правоздатності. Тобто, якщо з заявою до Суду бажає звернутися фізична особа, то це може бути будь-який індивід, який законно чи незаконно знаходиться під юрисдикцією України, не тільки громадяни.

Таким чином, зазначає М. В. Буроменський, до уваги беруться два критерії два критерії: просторовий і за колом осіб [1].

Просторовий критерій пов'язаний з нормою ст.1 Конвенції: «Високі Договірні Сторони гарантують кожному, хто перебуває під їхньою юрисдикцією, права і свободи, визначені в розділі I цієї Конвенції». Вживання виразу «під юрисдикцією» держави-учасниці Конвенції має тут принципове значення, оскільки визначає, що держава зобов'язана застосовувати норми Конвенції не лише в межах своєї території.

За колом осіб заявником може бути не лише громадянин тієї держави, в якій сталося порушення, але і будь-який іноземець (у тому числі й громадянин тієї держави, яка не є учасницею Конвенції) або особа без громадянства, що опинилася під юрисдикцією держави-учасниці Конвенції, незалежно від того, проживає ця особа в державі постійно чи знаходиться тимчасово. Це може бути й будь-яка особа, що незаконно опинилася на території держави, в тому числі затримана при незаконному перетині кордону. Конвенція не містить обмежень відносно дієздатності особи, яка звертається до Суду. Тому звертатися в порядку ст. 34 Конвенції можуть неповнолітні, а також обмежено дієздатні і недієздатні особи (справи А. проти Сполученого Королівства, Zehentner проти Австрії та ін.);

2) будь-яка неурядова організація у широкому розумінні цього слова, тобто за винятком тих організацій, що здійснюють урядові повноваження. Це можуть бути громадські формування, що утворили чи не утворили юридичну особу, а також юридичні особи, що займаються господарською діяльністю. Зокрема, до Суду можуть звертатися юридичні особи, оскільки деякі з проголошених у Конвенції прав і свобод можуть бути реалізовані не тільки фізичними особами, але і юридичними. Зокрема, у зв'язку із захистом прав за ст. 10 Конвенції (свобода вираження поглядів) визнається право на звернення до Суду засобів масової інформації.

Термін «урядова організація», на відміну від «неурядової організації», як зазначає Європейський суд з прав людини у § 26 Рішення Суду у справі «Україна-Тюмень – проти України», поширюється на юридичних осіб, які беруть участь у здійсненні владних повноважень чи виконують публічну функцію під контролем Уряду (рішення у справі «Радіо Франс та інші проти Франції»). Вирішуючи питання, чи належить певна юридична особа до однієї з вищезазначених категорій, Суд бере до уваги її юридичний статус, характер діяльності, контекст здійснення такої діяльності та ступінь незалежності особи від публічної влади [4];

3) група приватних осіб, тобто неформальна асоціація, що об'єднує, здебільшого тимчасово, певну кількість осіб. Конвенція не містить вказівок стосовно таких критеріїв, однак практика Суду свідчить про те, що це не може бути будь-яка група. Можливість групи звертатися за захистом до Суду пов'язана з ідентичним і одночасним порушенням прав осіб, які її складають. Зокрема, мова не може йти про групу, що виникла внаслідок чи після того, як при різних обставинах і в різний час були порушені права різних осіб, навіть якщо такі порушення виглядають однаковими.

В практиці Суду групою були визнані, наприклад, в одному випадку подружжя, а в другому – члени неурядової організації, які зверталися від свого власного імені, в третьому – учасники демонстрації. В деяких випадках Суд може за власною ініціативою об'єднати декілька схожих скарг в одну справу. Наприклад, у справі «Шмауцер, Умфлауфт, Градингер, Прамшталлер, Палаоро, Пфармайер проти Австрії» скарги заявників, ніяк між собою не пов'язаних, надходили до Комісії більше ніж року – з

березня 1989 р. по червень 1990 р. Скарги було об'єднано в одну справу, а рішення було оголошено 23 жовтня 1995 року [5, с. 34–38].

Висновки. Враховуючи вищесказане, можна зазначити, що підставою звернення зі скаргою до Європейського суду з прав людини є порушення державою-учасницею Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод норм самої Конвенції і (чи) тих протоколів до неї, в яких дана держава бере участь. Суб'єктами звернення з заявою до Європейського суду з прав людини виступають держава-учасниця Конвенції та протоколів до неї (відповідно до Конвенції – Висока Договірна Сторона), фізична особа, неурядова організація або група осіб, які вважають себе потерпілими від допущеного порушення передбачених Конвенцією та протоколами до неї прав.

Список використаних джерел

1. Буроменський М.В. Звернення до Європейського суду з прав людини (Практика суду і особливості українського законодавства) / М.В. Буроменський. – Х., 2000. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.khpg.org/index.php?id=1080677442>.
2. Конституція України : від 28 червня 1996 р. із змінами, внесеними згідно з Законами України № 2222-IV від 08.12.2004 ; № 2952-VI від 01.02.2011 ; № 586-VII від 19.09.2013 ; № 742-VII від 21.02.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2011 році : Щорічний звіт Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини. – 7 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : minjust.gov.ua/file/34708.pdf.
4. Рішення ЄСПЛ у справі «Україна-Тюмень – проти України» від 22 листопада 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/974_595.
5. Справа Шмауцер, Умлауфт, Градингер, Прамшталлер, Палаоро, Пфармайер проти Австрії // Практика Європейського суду з прав людини. – Вип. 2. – Львів : Кальварія. – С. 34–38.
6. Щорічний звіт про результати діяльності Урядового уповноваженого у справах Європейського суду з прав людини у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/file/34905.

Кочура А. А. Основания и субъекты обращение в Европейский суд по правам человека

Статья посвящена рассмотрению особенностей обращения в Европейский суд по правам человека. Проанализированы основания обращения в Европейский суд по правам человека и определены его субъекты. Характеризуется процесс ратификации Украиной ряда международных актов, которые дают возможность гражданам страны обращаться в Европейский суд по правам человека. Осуществляется авторский анализ положения Конвенции о защите прав человека и основных свобод, особенно раздел второй, который закрепляет правовой статус этой международной правозащитной институции. Особое внимание уделяется праву на индивидуальную жалобу в Европейский суд по правам человека и определения основных групп лиц, которые наделены этим правом.

Ключевые слова: права и свободы, Конвенция о защите прав человека и основных свобод, Европейский суд по правам человека, субъекты обращения.

Kochura O. O. Grounds and subjects appeal to European Court of Human Rights

The article considers the features of the application to the European Court of Human Rights. Analyzed the base application to the European Court of Human Rights and defines its subjects. Characterized by the process of Ukraine's ratification of a number of international instruments that enable citizens to appeal to the European Court of Human Rights. Author's analysis is carried out of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, especially the second section, which establishes the legal status of the international human rights institutions. Particular attention is given to the right of individual petition to the European Court of Human Rights and the definition of the main groups of people who are endowed with this right.

Key words: human rights and freedoms, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the European Court of Human Rights, the subjects of treatment.

